

OVERVIEW OF THE CLASSIC METHODS OF ARCHAEOLOGY

Abstract: The presented overview briefly and in general terms, suggests the possibility of proposing the conclusion that classic methods of archaeology are basic for the research. The realization of a useful result is connected with the assurance, which is achieved by the necessary and adequate enough resources and time to ensure implementation of the activity.

Author information:

Svetlozar Stoyanov
Secretary of the Branch of the National institute of
archaeology with museum in Shumen
✉ s_v_stoyanov@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
Classic methods, archaeology, provision.

Верността на становищата се установява от неопровержимостта на фактите, които изграждат действителността на миналото и съществуват независимо от нас. Цел на археологията са хората, живели преди нас, т.е. да разкрива свидетелства за култури от предходни епохи при използване на научни методи за изследване и интерпретиране на веществените останки и поведението на предците [5, с. 26 – 27; 8, с. 11 – 12; 10, с. 66; 14, с. 34].

От своя страна научният метод е система от развиващи се и променящи се принципи, чрез които се достига до обективно познание. То е съвкупността от умствената дейност и функционирането на съзнанието, т.е. това е процес, а негов продукт е знанието.

Чрез познанието, към старите знания прибавяме нови, от което следва, че знанието е и предпоставка за процеса на познание.

Критерии за ценността на знанието са неговата значимост и неговата истинност.

На научното знание са присъщи: логическата обосновааност, доказателствеността, възпроизводимостта на резултатите, проверимостта, стремежът към отстраняване на грешки и преодоляване на противоречията.

Наука в най-широкия класически смисъл е систематизирано достоверно знание, което може да бъде обяснено логично.

Науката е експериментално проверимо знание въз основа на научния метод, а проучвателският процес е базиран на изследователски подход. Стъпка по стъпка се върви към определения проблем чрез съвкупност от дейности и разбор, за прилагане на съответен метод (или няколко метода) за постигане на целта, което е начин за теоретическо проучване и за практическо приложение на нещо.

В арсенала на познанието съществено място е отредено на класическите методи в археологията: стратиграфски, сравнителен, формално-типологически и картографски. В тази връзка идеята на настоящата предложена тематика е съвместното им обзорно представяне накратко и най-общ план.

Измежду класическите методи в археологическите проучвания възлов пункт е отреден и на стратиграфския метод, който е сериозно средство за разкриване на относителна хронология [2, с. 8; 19, с. 85 – 86; 20, с. 33].

Групата на относителните методи за датиране се основава на сравнителен анализ, а стратиграфският метод е базиран на принципа на суперпозицията (първи принцип на стратиграфията), т.е. нисколежащите пластове са се образували по-рано от лежащите над тях. Следователно първите са по-стари. Това е характерен метод за датиране при археологически разкопки, при който се отчитат напластяванията. Съществен тук е неразрушеният пласт, показващ, че от него започват да се разкриват свидетелства за култури от предходни епохи, при използване на научни методи за изследване и интерпретиране на веществените останки и поведението на предците. Проучването е на пластове, а разкопаването следва реда обратен на натрупването им [19, с. 85; 20, с. 33; 22, с. 76; 26, с. 7].

Италианският учен Леонардо да Винчи (1452 – 1519) ръководи изграждането на иригационния канал „Мартезана“ (Милано, Италия) в периода 1494 – 1498 г., като го отвежда до вътрешния ров на Милано. През това време той извършва наблюдения, които са дефинирани като т.нар. теоретичен принцип за разпознаване на времето на образуването на земните пластове. Леонардо прави извода, че Земята е много по-стара, отколкото се смятало в Библията [1, с. 123 – 124; 23, с. 8; 33, с. 55].

Наблюденията на Леонардо получават развитие от датския учен Нилс Стенсен (1638 – 1686) след сто седемдесет и една години в т.нар. принцип на суперпозицията [13, с. 17; 29, с. 12, с. 31, с. 65, с. 71, с. 74, с. 75, с. 76, с. 84, с. 86, с. 89; 30, с. 154; 31, с. 38].

Стратиграфският метод е в тясна връзка с репутацията на Стенсен, който е роден в лутеранско семейство. Известен е и като Никола Стено, Николай Стенон, Николас Стено, Нилс Стено, Николаус Стенон, Николаус Стено, Николаус Стенонис, Нилс Стеенсен, Николай Стенонис, Нилс Стенсон.

Стенсен приема католичеството през 1667 г., а от 1668 г. се посвещава и на религиозно обучение [29, с. 76].

В 1669 г. във Флоренция (Италия) е издадено за пръв път научното съчинение на Стенсен „*De solido intra solidum naturaliter content. Dissertationis prodromus*” („За твърдите вещества, естествено съдържащи се в твърдото вещество”). Написано е на латински език. То се явява предварително съобщение и автореферат (*prodromus*), който така и остава неосветлен в пълен обем в негова поредна дисертация. В тази своя публикация Стенсен предлага научна аргументация за напластяванията, още преди науката за земните пластове да бъде обособена като самостоятелна. Той описва и обнародва принципа на суперпозицията (първи принцип на стратиграфията) и представя своите наблюдения, теоретичните си постановки, обяснения и рисунки за постоянството на ръбните ъгли в кристалите [13, с. 17; 29, с. 12, с. 31, с. 65, с. 71, с. 74, с. 75, с. 76, с. 84, с. 86, с. 89].

Стенсен е ръкоположен за свещеник през 1675 г., а на 21 август 1677 г. е назначен за апостолически викарий (*vicarius apostolicus*) на Северните мисии (Дания и Норвегия) и на Германия. През същата (1677) година, на 13 септември, Стенсен е назначен и за титулярен епископ (*episcopus titularis in partibus infidelium*).

В Лайден (Холандия), през 1679 г., е реализирано и второ издание на „*De solido intra solidum naturaliter content. Dissertationis prodromus*”, което е също на латински език. Стенсен посвещава и двете издания на Великия херцог на Тоскана Фердинанд II Медичи, който е негов покровител [25, с. 32; 29, с. 71 – 72].

По-късно (1680 – 1683) Стенсен служи като помощник-епископ (*auxiliarius episcopus*) в Мюнстер (Северозападна Германия).

В 1686 г. Стенсен умира в Шверин (Северна Германия). Тялото му е транспортирано до Флоренция и погребано в църквата „Сан Лоренцо“ [29, с. 77].

Изследванията на Стенсен са основа за базисния труд на френския учен Жан Батист Луи Роме дьо Лил (Jean-Baptiste Louis Romé de L'Isle) (1736 – 1790) „Cristallographie ou Description des formes propres à tous les corps du règne minéral“ („Кристалография или описание на формите, присъщи на всички тела от минералното царство“). Това 3-томно издание е придружено с атлас. Излиза в Париж (Франция) през 1783 г. В този си трактат Роме дьо Лил експериментално доказва и потвърждава наблюденията, теоретичните постановки, обясненията и рисунките на Стенсен („De solido intra solidum naturaliter content. Dissertationis prodromus“). По този начин, основавайки се на огромното количество измервания, Роме дьо Лил обобщава и формулира закона за постоянството на ръбните ъгли в кристалите, наречен, не случайно, закон на Стенсен – Роме дьо Лил [13, с. 17; 29, с. 90, с. 91].

През 1881 г. участниците във Втория международен геологически конгрес в Болоня (Италия) посещават Флоренция и се покланят на гроба на Стенсен, където от тяхно име и с техни средства, през 1883 г., е монтирана мраморна плоча с надпис „Vir inter geologos et anatomicos praestantissimus“ [25, с. 55; 29, с. 77].

За научния принос на Стенсен, в края на 1980 г. започва неговата беатификация (beatificatio) в понтификата (1978 – 2005) на Папа Йоан Павел II (1920 – 2005), който го обявява за блажен. Това е първа стъпка към канонизацията (canonizatio), а на 23 октомври 1988 г. Папа Йоан Павел II провъзгласява Стенсен за светец (sanctus) [32, р. 229].

В последните десетилетия на XX в., на границата между археологията и стратиграфията, се заражда археологическата стратиграфия. Нейната проблематика се обсъжда от различни автори в периода 1979 – 1994 г. Изтъкват се първостепенни отлики между геолого-стратиграфската и археологическата хронология. Първата е следствие от природно развитие в продължителни времеви периоди, а втората отбелязва комплексното въздействие на човека с различни краткосрочни събития от заобикалящия натурален свят. Археологическата хронология е диференцирана и по своята времева скала, и по силно откритата човешка функция. За нея се отнасят базисни принципи на стратиграфията – принципът на суперпозицията, принципът за фащиалното разнообразие на едновъзрастовите стратиграфски единици и принципът на допълнителността [18, с. 17 – 18; 20, с. 26].

Неразделна част от човешкото мислене е сравнението, което е и иманентна страна на познавателния процес [15, с. 31 – 32].

Научното сравнение е триединство от логика, познавателна дейност и познавателен резултат. Ценността е, че позволява да се разкрият съществени закономерни характеристики в развитието на съпоставими явления, вътрешните им връзки и отношения. Това е с цел да бъдат показани общите и отличителните им свойства в системата, от което следва разглеждане на спецификата [9, с. 149 – 150; 15, с. 36].

Сравнителният метод е част от групата на общологическите методи, които спадат към т.нар. общонаучни методи. Това е целенасочена емпирична систематична процедура за придобиване на научни знания. Опира се на фактически реални данни и доказателства за установяване на истинността им. Тази последователност дава възможност да се представи общото, особеното и индивидуалното в приликите и отликите, започвайки от характерните белези. Методът, най-общо, се състои в съпоставяне (на сходни или противоположни), както на количествени, така и на качествени характеристики на археологическите паметници. Алгоритъмът на сравнение би могъл да има следната обща последователност:

- определяне на обектите за сравнение;
- определяне на признаците за сравнение;
- анализ и синтез на обектите в съответствие с аспектите на сравнение;

- определяне на общите и/или съществените признаци на обектите на сравнение;
- определяне на различията в общите признаци;
- извод, т.е. необходимо е да се представят общите и/или отличителните съществени признаци на обектите на сравнение и да се укаже степента на различие в общите признаци. В определени случаи е необходимо да се изтъкнат причините за сходствата и различията в обектите на сравнение [7, с. 35, с. 38, с. 48 – 49; 15, с. 50 – 51; 20, с. 61].

За успешното прилагане на метода на сравнение, който е основен в изследователската археологическа практика, е от особено значение да бъде спазван критерия за съвместимост на признаците на сравнение.

Сред базисните методи в археологическите изследвания съществено място заема формално-типологическият метод. Той е инструмент за изясняване на относителна хронология още на терена при разкопаването на археологическия обект и при намирането на находката [2, с. 8; 20, с. 62].

Формално-типологическият метод се свързва с името на шведския археолог Оскар Монтелиус (1843 – 1921). През 1884 г. в Стокхолм (Швеция) той обнародва на шведски език своята теоретична постановка в научната публикация „Den förhistoriska fornforskarens metod och material” („Метод и материали на праисторическата археология”). По повод на тази разработка, през същата 1884 г. датският археолог Софус Мюлер (1846 – 1934) публикува на датски език в Копенхаген (Дания) съчинението си „Mindre Bidrag til den forhistoriske Arhaeologis Methode” („За малкия принос към методите на праисторическата археология”). Независимо от отправените критики към Монтелиус, в своето произведение Мюлер признава и потвърждава концепцията му, а същевременно за пръв път употребява и въвежда в обращение термина формално-типологически метод [5, с. 28; 11, с. 26 – 27; 20, с. 33].

През 1885 г. в Стокхолм на шведски език (с резюме на френски език) е издаден трудът на Монтелиус „Om tidsbestämning inom bronsaldern med särskildt afseende på Skandinavien” („За хронологичните граници на бронзовата епоха по отношение на Скандинавия”). Тук той представя и доказва приложимостта на формално-типологическия метод.

Статията „Vom Wesen der Typologie” („Върху естеството на типологията”) на немския археолог Густав Швантес (1881 – 1960) изразява възхищението му по отношение на формално-типологическия метод. Публикувана е на немски език в Ноймюнстер (Германия) през 1952 г., а в свое изказване Швантес определя метода като „Едно от най-големите постижения в нашата област” [28, s. 1].

Датският археолог Оле Клинтд-Йенсен (1918 – 1980) нарича Монтелиус гений във връзка с теоретичната концепция за предложения метод и доказването на неговата приложимост. Същественото значение за археологията и подкрепата са отразени в произведението „A History of Scandinavian Archaeology” („История на скандинавската археология”). Клинтд-Йенсен го отпечатва през 1975 г. в Лондон (Великобритания) на английски език [27, с. 101].

В края на 60-те и началото на 70-те години на XX в. датският археолог Матс Малмер (1921 – 2007) усъвършенства метода, представен от Монтелиус, като разглежда отделните артефакти в затворени комплекси. Това е отразено в издаденото през 1962 г. на немски език значително научно съчинение „Jungneolitische Studien” („Праисторически изследвания”). За този си труд Малмер е удостоен с докторска степен. В това произведение авторът подкрепя своя предшественик и се възхищава от способността му да изгражда формално-типологически групи и да открива сходства [11, с. 27; 16, s. 50].

Най-общо същността на формално-типологическия метод се състои в класификация и групиране в съответна поредност на археологическите паметници – по материал, форма и предназначение. След съответно групиране се преминава към хронологическо разполагане на предметите. Следва съпоставяне на типове от различни групи по принципа на синхронизма, т.е.

по своята едновременност. Установява се главно при съвместното им намиране в процеса на археологически разкопки. По този начин се фиксират нови редове, нови серии от паметници. Те са различни по форма и предназначение, принадлежат на различни типологически групи, но са свързани с общия признак на техния синхронизъм или съвременност [5, с. 28 – 30].

Формално-типологическият метод разкрива съществени възможности за датиране на паметници от колективни археологически находки. Достатъчно е в такава находка да се открие един предмет от даден определен хронологически тип, което да е база за абсолютно или относително датиране на цялата находка. Значителната роля на формално-типологическият метод в археологията е предпоставка за разработване и на други различни схеми на класификация [5, с. 30].

Базисен класически метод в археологическите изследвания със заслужено място е и т.нар. картографски метод. Той е характерен начин за използване на географска карта с цел опознаване и изучаване на изобразяваните на нея явления и обекти.

Теоретичните основи на картографския метод и неговото приложение в научните изследвания са разработени от руския географ-картограф Константин Алексеевич Салищев (1905 – 1988). Роден е в Тула (Русия). През 1922 г. той постъпва в Московския държавен университет по геодезия и картография (МИИГАиК), а през 1923 г. избира географо-картографската специалност. Завършва своето образование през 1927 г. с квалификация инженер-геодезист. От 1936 г. Салищев е професор по съвместителство в МИИГАиК. През 1938 г. му е присъдена докторска степен (кандидат на географските науки) и от 1939 г. е на постоянна работа в същия университет (МИИГАиК). От 1941 г. Салищев е ръководител на катедра, а от 1942 г. преподава и в Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ (МГУ), като от 1947 г. географският факултет на МГУ става негово постоянно работно място [3, с. 77 – 78; 24, с. 306, с. 307 – 308].

През 1936 г. научните занимания на Салищев са насочени изцяло в областта на атласната картография [24, с. 307].

В 1939 г. в Москва (Русия) излиза подготовеният от Салищев учебник „Основы картоведения. Общая часть“ („Основы на картознанието. Обща част“), който е преиздаден през 1944 г. [3, с. 78].

По време Втората световна война, през 1943 г., в Москва, е публикувано и учебното пособие „Основы картоведения: Историческая часть“ („Основы на картознанието: Историческа част“), в което Салищев обнародва своята теория за картографския метод на изследване. Трудът разглежда взаимовръзката в развитието на изкуството по създаване на географски карти с достиженията на естествените и техническите науки. Представено е и заключението, че картата се явява най-древната форма на писане. За това научно съчинение на Салищев е присъдена степенята доктор на техническите науки. През 1948 г. учебното пособие е преиздадено [3, с. 78; 24, с. 306 – 307].

В 1947 г. Салищев е активен участник в работата на Втория конгрес на Руското географско общество, а през 1956 г. оглавява комисия към Международната картографска асоциация (МКА) [24, с. 307].

Допълнената и актуализирана версия на учебното пособие от 1943 г. е учебникът „Основы картоведения. История картографии и картографические источники“ („Основы на картознанието. История на картографията и картографски източници“). Издаден е през 1962 г., отново в Москва, за който, през 1963 г., Салищев е награден със златен медал от Руското географско общество [24, с. 307].

В периода 1964 – 1978 г. Салищев е вицепрезидент на МКА, а от 1968 г. до 1972 г. той оглавява тази престижна организация в качеството на неин Президент. За своята международна дейност е награден с медал на името на основателя на МКА Карл Манерфелд [24, с. 307].

Най-общо същността на обнародваната от Салищев теория за картографския метод на изследване е, че това е начин за теоретическо и проучвателско изучаване или за практическо приложение на знание, чрез систематизиран набор от дейности, за постигане на определената цел, при ползване на географска карта за опознаване и получаване на нови знания за изобразяваните на нея явления и обекти [4, с. 20; 12, с. 145].

Направленията при използването на картографския метод за придобиване на знания в археологията са:

- общо изучаване по картата на местността и изобразените обекти и явления с техните функции и свойства;
- запознаване и с други картографски материали и източници преди началото на археологическото изследване;
- съгласувано и оптимално изучаване на картографските източници с археологическите такива;
- предварителни графични и текстови записки на резултатите от изследванията по карта;
- определяне на пространствени, количествени и качествени характеристики на обекта по карта;
- анализ, синтез и сравняване на място на данните от източниците;
- изводи, доработки и корекции на картата за нуждите на изследването, по време на изследването и след него [17, с. 16 – 17; 21, с. 72 – 73].

Съвременето налага необходимостта от широка база географски карти, която да бъде ползвана и обогатявана с резултатите от съответните изследвания [6, с. 141; 17, с. 35].

Представеният обзор, накратко и в най-общ план, предполага възможността да бъде предложен извода, че класическите методи в археологията са базисни в изследователската работа. Полезният резултат от използването на методите е обвързан с осигуреността. Тя се постига с необходимото достатъчно и адекватно ресурсно и времево осигуряване за изпълнение на проучвателската археологическа дейност.

References:

1. **Aksenov, G.** Prichina vremeni. M., 2000.
2. **Aleksandrova, S.** Tipologiya i hronologiya na keramikata izrabotena na ruka ot rimskiya i rannovizantiyskiya period (I – VI v.) na teritoriyata na Bulgaria. – V: Disertatsii., T.7, S., 2013.
3. **Bilibina, N., Vereshchaka, T.** Kartograficheskoye obrazovaniye v MII GAIK: traditsii i sovremennost'. – V: Statey po itogam nauchno-tekhnicheskikh konferentsiy. №7. v 2-kh chastyakh. Ch.I, M., 2014, (Prilozheniye k zhurnalu Izvestiya vuzov „Geodeziya i aerofotos"yemka", 2014, 6), 77 – 80.
4. **Bulashev, O.** Kartografichne zabezpechennya rekreacijnoyi i tury`sts`koyi diyal`nosti – Slobozhans`ky`j naukovno-sporty`vny`j visny`k, 2014, 6 (44), 19 – 23.
5. **Dimitrov, D.** Uvod v arheologiyata. S., 1958.
6. **Galkovich, B.** K voprosu o primeneniі kartograficheskogo metoda v istoricheskikh issledovaniyakh – Istoriya SSSR, 1974, 3 (may – iyun'), 132 – 141.
7. **Gavrilov, E.** Osnovi na nauchnite izsledvaniya. Kak da razbotim magistrska teza? V., 2014.
8. **Gening, V.** Struktura sistemy arkheologicheskogo znaniya (K voprosu o metodologicheskoye analize urovney znaniy v arkheologii). – V: Metodologicheskiye i metodicheskiye voprosy arkheologii. K., 1982, 5 – 47.
9. **Khalin, S.** Nauchnoye issledovaniye – osnovnaya strukturnaya yedinita poznaniya kak chelovecheskoy deyatelnosti: (na primere mesta i roli opisaniya i ob"yasneniya v nauchnom poznanii) – Vestnik Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2014, 10, Filosofiya, 147 – 154.

10. **Kleyn, L.** Nauchnyye shkoly v rossiyskoy arkheologii. – V: Istoriya arkheologii: lichnosti i shkoly. Materialy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii k 160-letiyu so dnya rozhdeniya V. V. Khvoyki (Kiyev, 05 – 08.10.2010), SPb., 2011, 65 – 69.
11. **Kolpakov, E. (otv.red.).** Klassifikatsiya v arkheologii. SPb., 2013.
12. **Komissarova, T., Morozova, O.** Vizualizatsiya geograficheskogo prostranstva kartograficheskim metodom – Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2015, 3, S.7 (Geologiya. Geografiya), 144 – 152.
13. **Kostov, R.** Osnovi na mineralogiyata. S. – M., 2000.
14. **Kovachev, G.** Teoretichna arheologiya. V.T., 2007.
15. **Koval'chenko, I.** Metody istoricheskogo issledovaniya. 2-oye izd., dop. M., 2003.
16. **Malmer, M.** Jungneolitische Studien. (– In: Acta Archaeologica Lundensia. Ser. in 8. No. 2). B. – L., 1962.
17. **Mongayt, A.** Zadachi i vozmozhnosti arkheologicheskoy kartografii – Sovetskaya arkheologiya, 1962, 1, 16 – 35.
18. **Nikolov, T.** Savremenno sastoyanie i perspektivi na stratigrafiyata – Spisanie na Balgarskoto geologicheskoto druzhestvo, 1995, 1, 1 – 30.
19. **Ostapenko, V.** Datuvannya v arxeologiyi. – V: Nauka i molod`. Pry`kladna seriya. # 11 – 12. K., 2012, 85 – 88.
20. **Ovcharov, T.** Rukovodstvo po Arheologiya. Chast purva. V.T., 1985.
21. **Piotukh, N.** Kartograficheskiy metod v istoricheskikh issledovaniyakh: proshloye i nastoyashcheye. – V: Istoriya. Karta. Komp'yuter. B., 1998, 72 – 88.
22. **Plaks, D. (sost.).** Osnovy stratigrafii: elektronnyy uchebno-metodicheskiy kompleks dlya studentov universitetov. M., 2017.
23. **Plaks, D., Bogdasarov, M.** Geologiya: uchebnoye posobiye. M., 2016.
24. **Postnikov, A., Shirokova, V., Snytko, V., Sobisevich, A.** Professor Konstantin Alekseyevich Salishchev kak istorik nauki. – V: Godichnaya nauchnaya konferentsiya (2015), T.2, Istoriya yestestvoznaniya i tekhniki. M., 2015, 306 – 308.
25. **Romanovskiy, S.** Velikiye geologicheskkiye otkrytiya. Izdaniye vtoroye, pererabotannoye i dopolnennoye. SPb., 2005.
26. **Rychkova, I.** Osnovy stratigrafii i geokhronologii. T., 2014.
27. **Salminen, T.** Finskiye arkheologi v Rossii i Sibiri v 1870 – 1935 gody – Arkheologiya, etnografiya i antropologiya Evrazii, 2007, 1(29), 100 – 110.
28. **Schwantes, G.** Vom Wesen der Typologie – Offa, 1952, 10, 1 – 9.
29. **Stenon, N.** O tvyordom, yestestvenno sodержashchemsya v tvyordom. Per. G. A. Stratanovskogo. M., 1957.
30. **Voznyuk, A.** Integral'naya kontseptsiya somaticheskogo i dukhovnogo zdorov'ya lichnosti. Zh., 2013.
31. **Voznyuk, A.** Pedagogicheskaya sinergetika. Zh., 2012.
32. **Walsh, M.** John Paul II: A Light for the World. Essays and Reflections on the Papacy of John Paul II. L., 2003.
33. **Zubov, V.** Leonardo da Vinchi 1452–1519. 2-oye izd. (dop.). M., 2008.